

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

МУРАВИОВА ІРИНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 342.95(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДІЇ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Реферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук**

Київ – 2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Соболь Євген Юрійович,

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
ректор

доктор юридичних наук, професор

Лютіков Павло Сергійович,

Університет митного права і фінансів,
професор кафедри публічного та приватного права

доктор юридичних наук, професор

Зайкіна Ганна Миколаївна,

Український державний університет залізничного транспорту,
професор кафедри правового забезпечення
та адміністрування транспортної діяльності

Захист відбудеться «16» травня 2026 р. о 9⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ксенія КУРКОВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний етап розвитку державності характеризується зростанням кількості кризових явищ, що мають комплексний, багатовимірний та часто непередбачуваний характер. Природні катастрофи, техногенні аварії, масові заворушення, терористичні загрози, пандемії та інші надзвичайні події зумовлюють необхідність оперативного реагування з боку держави шляхом запровадження спеціальних правових режимів. Одним з ключових інструментів забезпечення публічної безпеки та відновлення конституційного порядку в таких умовах є правовий режим надзвичайного стану, що передбачає тимчасове обмеження окремих прав і свобод людини та громадянина, а також розширення повноважень органів державної влади.

В умовах дії надзвичайного стану державна політика набуває особливого характеру: її реалізація відбувається в стислих часових межах, за підвищеної динаміки управлінських процесів та за умов посиленого контролю за дотриманням принципів законності, пропорційності й обґрунтованості втручання у сферу прав людини. Саме адміністративно-правові механізми забезпечують нормативну визначеність, процедурну впорядкованість і легітимність управлінських рішень, що приймаються в кризових ситуаціях. Таким чином, дослідження адміністративно-правових засад реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, присвячені реалізації державної політики в різних сферах суспільного життя, у своїх наукових працях розглядали: А. В. Антонов, В. І. Андріяш, Т. А. Авакян, Ю. А. Бовтрук, Н. В. Бондарчук, Т. М. Брус, С. С. Волинець, Ю. В. Гаруст, Є. А. Гетьман, О. П. Дем'янчук, О. В. Джафарова, С. М. Домбровська, Є. В. Дуліба, Н. А. Железняк, Я. Ф. Жовнірчик, Г. М. Зайкіна, О. С. Заржицький, А. О. Зубко, О. О. Іляшко, С. І. Киреєв, Л. С. Клименко, А. Є. Коссе, Б. А. Кормич, Є. В. Красняков, В. В. Ксендзук, В. І. Курило, К. М. Куркова, О. В. Лаврук, І. М. Лопатченко, Л. І. Луценко-Миськів, П. С. Лютиков, А. А. Манжула, С. О. Мосьондз, В. Ю. Оксін, І. В. Орлов, Є. В. Перегуда, В. М. Рижих, В. Є. Романов, О. М. Рудік, О. С. Руданецька, В. П. Садковий, Є. Ю. Соболь, Л. В. Сорока, В. О. Храмов, Т. Ю. Цуркан, Р. В. Шаповал, К. В. Шкарупа, О. М. Штиршов, Є. Ю. Яковчук та багато інших. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі на сьогодні недостатньо опрацьованим залишається питання дослідження адміністративно-правових засад реалізації державної політики саме в умовах дії правового режиму надзвичайного стану.

Таким чином, необхідність забезпечення ефективної реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану, а також наявність низки прогалин і недоліків правового та організаційного характеру в цій сфері, обумовлюють актуальність і своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021; Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, введеної в дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021; Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 року № 1209-р; Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021. Робота також узгоджується з положеннями Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. Крім того, дисертація підготовлена відповідно до Плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права на тему «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб за допомогою сучасних методів наукового пізнання, спираючись на аналіз наукових поглядів учених і норм чинного законодавства, з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-правових засад реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану, на основі чого опрацювати концептуальні засади вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *завдання*:

- виокремити етапи становлення та розвитку адміністративно-правових засад реалізації державної політики в Україні;
- визначити поняття, розкрити сутність і зміст державної політики в умовах дії надзвичайного стану як об'єкта адміністративно-правового регулювання;
- окреслити мету, види й умови введення надзвичайного стану;
- оцінити стан дослідження проблеми формування та реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану;
- розкрити нормативно-правові засади реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану;
- з'ясувати суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану;
- проаналізувати повноваження органів державної влади щодо реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану;
- розкрити механізм взаємодії суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану;
- встановити правові форми та гарантії участі громадськості в реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану;

- окреслити принципи реалізації внутрішньої державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану;
- навести особливості реалізації державно-правової та безпекової політики в умовах надзвичайного стану;
- висвітлити специфіку реалізації економічної та екологічно-техногенної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану;
- розкрити особливості реалізації соціально-гуманітарної та ветеранської політики в умовах правового режиму надзвичайного стану;
- визначити поняття «принципи реалізації зовнішньої державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану»;
- обґрунтувати характерні властивості забезпечення національних інтересів, суверенітету й безпеки України в зовнішній політиці в умовах дії надзвичайного стану;
- встановити особливості європейської та євроатлантичної інтеграції України в умовах дії правового режиму надзвичайного стану;
- розкрити напрями реалізації зовнішньоекономічної політики України в умовах дії надзвичайного стану;
- узагальнити зарубіжний досвід формування та реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану та запропонувати можливості його використання в Україні;
- з'ясувати проблеми формування та реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану та опрацювати концептуальні засади їх вирішення;
- запропонувати стратегічні цілі реформування адміністративного законодавства у сфері реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, використання яких зумовлене комплексним характером проблематики реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану. Так, *історико-правовий* метод застосовано для дослідження генези адміністративно-правових засад реалізації державної політики в Україні (підрозділ 1.1). *Логіко-семантичний* та *аналітичний* методи використано для визначення поняття, розкриття сутності та змісту державної політики в умовах дії надзвичайного стану як об'єкта адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.2). *Формально-юридичний* метод дав змогу окреслити мету, види й умови введення надзвичайного стану (підрозділ 1.3). За допомогою *бібліографічного* та *систематизаційного* аналізу здійснено оцінку стану наукового дослідження проблеми формування й реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану (підрозділ 1.4). Метод

документального аналізу використано для характеристики нормативно-правових засад реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану (підрозділ 1.5). *Структурно-функціональний* метод застосовано для окреслення кола суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану (підрозділ 2.1). *Компетенційний аналіз* використано з метою визначення повноважень органів державної влади щодо реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану (підрозділ 2.2). *Інституційний підхід* дав змогу розкрити механізм взаємодії суб'єктів реалізації державної політики (підрозділ 2.3). *Соціально-правовий* метод дав змогу проаналізувати правові форми й гарантії участі громадськості у відповідних управлінських процесах (підрозділ 2.4). *Аксіологічний* метод використано для визначення принципів реалізації внутрішньої державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану (підрозділ 3.1). *Функціональний аналіз* сприяв дослідженню реалізації державно-правової та безпекової політики (підрозділ 3.2). *Галузево-правовий* підхід застосовано в межах дослідження економічної та екологічно-техногенної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану (підрозділ 3.3). *Соціогуманітарний* аналіз надав можливість розкрити особливості реалізації соціально-гуманітарної та ветеранської політики (підрозділ 3.4). *Доктринальний аналіз* використано в межах визначення принципів реалізації зовнішньої державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану (підрозділ 4.1). Метод *стратегічного аналізу* уможливив дослідження особливостей забезпечення національних інтересів, суверенітету й безпеки України в зовнішній політиці (підрозділ 4.2). *Інтеграційно-правовий* підхід дав змогу схарактеризувати європейську та євроатлантичну інтеграцію України в умовах дії правового режиму надзвичайного стану (підрозділ 4.3). *Економіко-правовий* аналіз застосовано для дослідження особливостей реалізації зовнішньоекономічної політики України (підрозділ 4.4). *Порівняльно-правовий* метод використано для узагальнення зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану та визначення можливостей його використання в Україні (підрозділ 5.1). *Проблемно орієнтований* аналіз дав змогу з'ясувати проблеми формування та реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану та запропонувати шляхи їх розв'язання (підрозділ 5.2). Методи *правового моделювання* та *прогнозування* застосовано для окреслення основних тенденцій реформування адміністративного законодавства у сфері реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану (підрозділ 5.3).

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці фахівців з галузі адміністративного, конституційного права, а також із філософії, соціології, психології, теорії управління, загальної теорії держави і права та інших галузевих юридичних наук.

Нормативно-правовою основою дослідження є Конституція України, міжнародні документи (ратифіковані у встановленому законом порядку), закони України, а також низка підзаконних нормативно-правових актів, які визначають

адміністративно-правові засади реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану.

Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практичної діяльності суб'єктів реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану, довідкові видання та статистичні матеріали.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою роботою подібного рівня, у якій наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що полягає в з'ясуванні сутності, змісту й особливостей адміністративно-правових засад реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану та виробленні на цій основі відповідної наукової концепції. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень і висновків, зокрема:

вперше:

- запропоновано визначення поняття «система суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану», яким слід розуміти нормативно визначену, ієрархічно та функціонально впорядковану сукупність органів державної влади (різних рівнів), органів місцевого самоврядування, військових формувань, правоохоронних органів, спеціалізованих служб, підприємств, установ, організацій і посадових осіб, які в межах наданих їм законом прав та обов'язків забезпечують формування, координацію, прийняття і виконання управлінських рішень, спрямованих на запобігання, локалізацію та ліквідацію загроз, що стали підставою для введення надзвичайного стану, а також на відновлення нормального функціонування публічної влади та суспільних відносин;

- узагальнено правові форми участі громадськості в реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану, до яких зараховано такі: 1) пряма участь громадян у формуванні державної політики, що охоплює: звернення громадян; електронні петиції; громадські слухання; 2) інституційна (опосередкована) участь через інститути громадянського суспільства, що виявляється в участі представників громадськості в консультативно-дорадчих органах; діяльність громадських рад при органах виконавчої влади тощо; 3) громадський контроль; 4) участь громадськості в реалізації державних заходів;

- взаємодію суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану визначено як нормативно врегульовану, організаційно впорядковану, цілеспрямовану та ієрархічно організовану систему координаційних, управлінських, інформаційних і ресурсних зв'язків між органами державної влади, місцевого самоврядування, військовими адміністраціями, спеціалізованими службами й іншими залученими інституціями, яка спрямована на оперативне формування та виконання рішень у сфері реалізації досліджуваного напряму державної політики з метою нейтралізації загроз, мінімізації негативних наслідків і відновлення нормального функціонування суспільства в межах правового режиму надзвичайного стану;

– сформульовано авторське бачення щодо системних проблем ветеранської політики України, до яких зараховано такі: по-перше, масштаб ветеранської спільноти зростає швидше, ніж управлінська спроможність держави; по-друге, існують диспропорції між громадами щодо якості надання послуг; по-третє, наявний кадровий дефіцит у сфері психологічної реабілітації, складність міжвідомчої координації; по-п'яте, частина програм залишається фрагментарною, а механізми оцінки ефективності ще не повністю сформовані;

– виокремлено принцип «незмінності (безперервності) та повноти державного суверенітету України у зовнішніх відносинах», відповідно до якого запровадження правового режиму надзвичайного стану не впливає на міжнародну правосуб'єктність України та обсяг її суверенних прав у сфері зовнішніх відносин, адже попри внутрішньодержавну нестабільність або тимчасові обмеження конституційних прав і свобод, Україна зберігає статус повноправного суб'єкта міжнародного права, діє як самостійна та незалежна сторона в міжнародних відносинах і реалізує власні національні інтереси;

– встановлено коло політичних чинників, які впливають на тенденції реформування адміністративного законодавства у сфері реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану. Зокрема, вони: визначають інтенсивність функціонування та відповідальність представників органів публічної адміністрації в питанні формування та реалізації державної політики; впливають на стан і форми взаємовідносин між громадянським суспільством та владними інституціями; обумовлюють авторитет і стабільність публічно-політичного центру влади тощо;

удосконалено:

– визначення поняття «національні інтереси», яким запропоновано розуміти фундаментальні, життєво важливі суспільні цінності української нації, на основі яких визначаються геополітичні, безпекові, ідеологічні та інші цілі функціонування держави та досягнення яких є підґрунтям добробуту громадян й активного, прогресивного розвитку України навіть в умовах правового режиму надзвичайного стану;

– обґрунтування наукової думки про те, що попри широку систему нормативних документів, які становлять систему нормативно-правових засад реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану, практично в жодному з них не знайшло повноцінного висвітлення питання змісту, принципів, механізму формування та реалізації державної політики за відповідним напрямом;

– розуміння поняття «державна політика», яке схарактеризовано як специфічний вияв легітимної та легальної суспільної діяльності, що здійснюється суб'єктами публічної влади в межах їх законодавчо визначеної компетенції. Ця політика виникає як відповідь на суспільні потреби та запити і спрямовується на досягнення суспільного спокою та благополуччя, має загальнообов'язковий характер і забезпечується силою державного впливу аж до примусу;

– характеристику повноважень органів державної влади в умовах надзвичайного стану, які є необхідним інструментом забезпечення національної

безпеки та публічного порядку. Зауважено, що їх ефективність залежить від нормативної визначеності, узгодженості між суб'єктами владних повноважень, ресурсної спроможності та дотримання принципів пропорційності й верховенства права, а отже, подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на усунення прогалин у регулюванні таких повноважень, чіткішого їх розмежування та зміцнення механізмів контролю за реалізацією владних повноважень у кризових умовах;

– окреслення сутності державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану, яка полягає у визначенні та реалізації, відповідно до вимог чинного законодавства, вповноваженими суб'єктами комплексу організаційно-правових, управлінських, правоохоронних та безпекових, фінансових і матеріально-технічних, наукових та освітніх заходів, орієнтованих на забезпечення стійкості й витривалості, ефективності та спроможності соціальної системи в особливих (нетипових) обставинах, обумовлених появою та впливом певних загроз і ризиків;

– тлумачення категорії «державно-правова політика», яку слід розуміти як законодавчо регламентований, стратегічний курс діяльності держави щодо забезпечення ефективного та стабільного функціонування вітчизняної правової системи шляхом формування нормативно-правової основи, гарантування прав і свобод людини та громадянина, підтримки законності й верховенства права в усіх сферах суспільно-правових відносин, а також організації функціонування правотворчих інституцій;

– твердження про те, що реалізація зовнішньоекономічної політики України в умовах дії надзвичайного стану супроводжується комплексом системних ускладнень, зумовлених різними чинниками, зокрема пов'язаних з обмеженням економічної спроможності держави, що виявляється в скороченні виробничого потенціалу, руйнуванні або пошкодженні інфраструктури, порушенні логістичних маршрутів і дестабілізації експортно-імпортних зв'язків;

дістало подальшого розвитку:

– наукова думка про те, що державна економічна політика – це стратегічний, регламентований законодавством України курс діяльності держави, який передбачає управління та регулювання національної економіки з метою забезпечення стабільності її функціонування, а також ефективності та соціальної користі. Така політика є найбільш мінливою з-поміж усіх інших векторів державної діяльності, адже чуттєво реагує на будь-які коливання та зміни в державі й суспільстві. Це зумовлено тим, що на національну економіку впливають значна кількість факторів, які визначають специфіку функціонування банківської, торговельно-господарської, грошово-фінансової та інших комплексних, стратегічно важливих для країни галузей, від яких безпосередньо залежить добробут людей;

– оцінка стану дослідження проблеми формування та реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану, на основі чого констатовано, що для створення та підтримки належного функціонування ефективного механізму здійснення державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану слід сформулювати якісні та актуальні

концептуальні засади, які мають ґрунтуватися на комплексному й глибокому науково-теоретичному опрацюванні проблематики формування та реалізації державної політики в умовах дії зазначеного правового режиму;

– теза стосовно того, що правовий режим в загальному значенні є важливим засобом (або інструментом) забезпечення необхідного правового порядку упорядкування суспільних відносин щодо функціонування певних об'єктів в окремих сферах, регіонах чи в державі загалом за відповідних обставин, причому правові режими покликані забезпечити належну реалізацію державної політики у відповідних умовах, особливо тих, що виходять за межі, які прийнято вважати нормальними;

– твердження про те, що у сфері реалізації внутрішньої державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану принцип законності передбачає: 1) формування та проведення державної політики відбувається виключно в межах чинного законодавства України спеціально уповноваженими суб'єктами; 2) втілення відповідного державного курсу проводиться з огляду на вимоги, а також гарантії захисту прав людини, що передбачені Конституцією, Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» тощо; 3) державна політика в обов'язковому порядку має враховувати обмеження та запроваджені на території країни заходи правового режиму надзвичайного стану;

– обґрунтування важливості класифікації видів надзвичайного стану, що зумовлено необхідністю ефективного державного реагування на загрози різного походження й масштабу, а також визначення рівня їх поширення та потенційні наслідки, що є основою для прийняття управлінських рішень. Завдяки класифікації органи влади можуть встановити компетенцію відповідних структур, визначити обсяг ресурсів, які потрібно залучити, а також забезпечити належну координацію між відповідними службами;

– наукова позиція про те, що ключовим нормативно-правовим актом у сфері формування та реалізації державної політики в умовах надзвичайного стану є Конституція України, адже це – Основний Закон, головний акт країни, положеннями якого закріплено основи суспільного та державного ладу, територіальний устрій, специфіка правової системи, основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, на забезпечення та захист яких орієнтована діяльність усього державного апарату;

– теза про те, що сучасний етап європейської та євроатлантичної інтеграції України слід характеризувати як стратегічно незворотний, але інституційно ускладнений, а надзвичайний правовий режим, що водночас слугує стимулом до прискорення інтеграції та фактором, що ускладнює відповідність класичним критеріям членства. Перспективи подальшого просування європейської та євроатлантичної інтеграції України безпосередньо залежать від результатів війни, стабільності внутрішніх реформ і здатності України поєднати вимоги безпекової мобілізації з принципами демократичного конституціоналізму;

– узагальнення досвіду державної політики США в умовах правового режиму надзвичайного стану, до ключових особливостей якого віднесено: по-перше, надзвичайні повноваження органів публічної адміністрації в США мають нормативно закріплений характер; по-друге, американська модель

характеризується виразною роллю федералізму, оскільки значна частина повноважень у сфері реагування на надзвичайні ситуації належить штатам; по-третє, формування та реалізація політики в умовах надзвичайного стану відбувається під постійним судовим контролем; по-четверте, характерною рисою є секторальність надзвичайних режимів; по-п'яте, реалізація державної політики в умовах надзвичайного стану в США тісно пов'язана з бюджетними та фінансовими механізмами.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, з використанням останніх досягнень юридичної науки. Всі сформульовані в ньому висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У співавторстві опубліковано наукові статті: Yarmol L., Dolynska M., Stetsyuk N., Andrusiak I., Muraviova I. «Legal security of environmental safety under the conditions of marital state in Ukraine» (2022) – авторкою розкрито особливості державної екологічної політики в умовах воєнного стану; Hnatyshena I., Petrenko O., Bezhenar I., Yemelyanova Y., Muraviova I. «Methods of Using Educational Video Materials in Teaching Foreign Languages in the Conditions of Distance Learning» (2023) – авторкою обґрунтовано важливість дистанційного навчання військовослужбовців та ветеранів; Zarosylo V., Karelova H., Kaplya O., Denisova I., Muravyova I. «Legal Measures in Ukraine to Restrain the Spread of the Coronavirus Disease» (2023) – авторкою розкрито повноваження окремих вищих органів державної влади в умовах коронавірусної хвороби; Муравйова І.А., Ювсечко Я. В., Морська Н. Л. «Принципи правової держави у глобалізованому світі: важливість та шляхи впровадження» (2024) – авторкою досліджено етимологію поняття принцип; Муравйова І.А., Шведенко П.Ю., Дубович О.В. «Правова держава як гарант прав людини: виклики сьогодення і перспективи розвитку» (2025) – авторкою досліджено вплив правового режиму воєнного стану у контексті демократичних процесів в Україні. Інші публікації написано та опубліковано автором самостійно. Повторно на захист не виносяться положення, ідеї та висновки дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки і пропозиції можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для проведення подальших теоретико-правових досліджень, присвячених вивченню адміністративно-правових засад реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – для розробки нових та вдосконалення діючих нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких закріплюють адміністративно-правові засади реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану;

– *правозастосовній діяльності* – з метою підвищення ефективності діяльності суб'єктів, які відповідають за формування та реалізацію державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану;

– *освітньому процесі* – під час підготовки науково-методичних матеріалів, підручників, навчальних посібників, інших наукових матеріалів, а також проведення занять з дисциплін «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми», «Адміністративне право», «Конституційне право», «Державне управління»; «Публічне адміністрування» та ін. (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки опрацювання проблеми загалом, окремі її аспекти, отримані узагальнення та висновки було оприлюднено під час участі в науково-практичних конференціях: «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ 14–15 листопада 2021 року); «Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики» (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.); «Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 15–16 лютого 2023 р.); «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства» (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.); «Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодні» (м. Київ, 16–17 квітня 2024 р.); «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 4–5 червня 2024 р.); «Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 4–5 червня 2025 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, поділених на двадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 426 сторінок. Список використаних джерел містить 350 найменувань і займає 38 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розкрито актуальність дослідження, встановлено зв'язок теми з науковими програмами, темами тощо. Визначено мету дисертації, виокремлено завдання роботи, а також об'єкт і предмет, схарактеризовано методологічне підґрунтя, сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих під час дослідження результатів, наведено публікації, що підтверджують наукові здобутки автора, а також структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану» складається з п'яти підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Становлення та розвиток адміністративно-правових засад реалізації державної політики в Україні»* на основі аналізу наукових поглядів вчених аргументовано, що безпека є складним і багатоаспектним поняттям, яке має об'єктивну та суб'єктивну, динамічну та статичну складові та може тлумачитися як стан, функція та система. Встановлено, що безпека – це відсутність факторів, що загрожують певним цінностям та (або) встановленому порядку, становлять ризики щодо їх порушення, руйнації, знищення.

Акцентовано увагу на тому, що кожна сучасна держава приділяє значну увагу питанням забезпечення безпеки і створює відповідні механізми реагування на певні загрози, небезпеки та виклики з метою стабілізації ситуації в разі появи відповідних загроз, викликів, а також підтримки нормального протікання суспільного життя в умовах протидії певним небезпекам. Наголошено, що одним з таких механізмів є правовий режим надзвичайного стану.

Доведено, що правовий режим у загальному значенні є важливим засобом (або інструментом) забезпечення необхідного правового порядку існування суспільних відносин щодо певних об'єктів, в окремих сферах, регіонах чи в державі загалом у відповідних обставинах. Встановлено, що правові режими покликані забезпечити належну реалізацію державної політики у відповідних умовах, особливо тих, що виходять за межі, які прийнято вважати нормальними. Наголошено, що саме задля ефективного реагування на такі умови й обставини, які становлять певні виклики, ризики, загрози для інтересів держави та суспільства, а також прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб запроваджується режим надзвичайного стану.

Розглянуто положення нормативно-правових актів, що діяли в Україні на різних етапах її розвитку та регулювали різні аспекти надзвичайного стану. На підставі аналізу українського законодавства 1990-х років встановлено, що надзвичайний стан є одним з важливих елементів цивільної оборони, однак з огляду на специфіку досліджуваного правового режиму більшість нормативно-правових актів зазначеного періоду, якими визначалися засади діяльності системи цивільної оборони стосувалися умов та порядку реагування влади і суспільства на надзвичайні ситуації, у той час як про надзвичайний стан у них або не згадувалося взагалі, або йшлося поверхнево з посиланням на те, що особливості зазначеного стану, а також діяльність суб'єктів публічної влади і приватної сфери під час його запровадження, регулюються Законом.

З'ясовано, що наприкінці 1990-х – початку 2000-х років українське законодавство з питань правового режиму надзвичайного стану та цивільного захисту зазнало певного оновлення та змін, значна частина яких є чинними донині. Такий правовий режим тепер був визнаний елементом системи цивільного захисту та забезпечення національної безпеки України, а такі важливі питання, як підстави запровадження правового режиму надзвичайного стану, порядок функціонування органів державної влади в умовах дії зазначеного правового режиму, набір заходів останнього, перелік гарантій прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних, осіб під час здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану, координації, контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів реалізації державної політики в таких умовах зазнали більш розлогого й детального врегулювання. Водночас ці засади далекі від ідеальних і мають низку проблем, які, зокрема, виявилися під час протидії поширенню пандемії COVID-19.

У підрозділі 1.2 *«Поняття, сутність і зміст державної політики в умовах дії надзвичайного стану як об'єкт адміністративно-правового регулювання»* узагальнено, що «політика» є досить складним і багатоаспектним явищем, розуміння якого змінюється залежно від контексту та сфери застосування, однак

у будь-якому випадку вона характеризується як явище, що напряду пов'язане з управлінням суспільними справами в різних масштабах і сферах з узгодженням суспільних інтересів та розподілом можливостей владного впливу. Попри багатозначність і широту змісту такого явища, як політика, найчастіше її розглядають саме в контексті державної діяльності та здійснення публічного (державного й муніципального) управління.

Виокремлено такі характерні ознаки поняття «державна політика»:

- 1) становить специфічний вияв суспільної діяльності (це не статичне явище і не хаотична сукупність дій чи випадкових поведінкових виявів, а цільова свідомо вольова робота, тобто вона має чітке спрямування на отримання конкретних, визначених заздалегідь результатів;
- 2) здійснюється у сфері організації та функціонування державної влади;
- 3) метою державної політики в демократичній державі є вирішення суспільно значущих питань (розв'язання нагальних проблем, забезпечення задоволення потреб суспільства, врегулювання та узгодження інтересів різних груп населення тощо) задля досягнення і підтримки бажаного рівня суспільного благополуччя;
- 4) формується та реалізується переважно органами державної влади й посадовими особами, які наділені для цього необхідним обсягом і характером владних повноважень;
- 5) це не абстрактні рішення та проголошення намірів про дії, а реальні заходи політико-правового, організаційно-управлінського, фінансово-економічного, матеріально-технічного, соціального, культурного, освітнього та іншого характеру, що розробляються та реалізуються у відповідь на наявні суспільні потреби та запити, а також задля досягнення стратегічних цілей і створення необхідних умов для подальшого розвитку держави;
- 6) має правову форму, зокрема здійснюється в межах визначених у Конституції та законах України, має відповідати закріпленим у них принципам, цінностям і нормам.

Зазначено, що сутність державної політики полягає в тому, що вона є специфічною формою вираження державної влади. Вона становить цілеспрямоване виявлення державної волі, яка реалізується за допомогою відповідних методів, засобів і ресурсів, спрямовується на узгодження суспільних інтересів та розв'язання суспільних проблем, забезпечення умов стабільного й послідовного розвитку держави.

Сформульовано авторське тлумачення поняття «державна політика в умовах дії надзвичайного стану як об'єкт адміністративно-правового регулювання». Зауважено, що сутнісний зміст цієї державної політики полягає у визначенні та реалізації у відповідності до вимог чинного законодавства, повноваженими суб'єктами, комплексу організаційно-правових, управлінських, правоохоронних і безпекових, фінансових та матеріально-технічних, наукових та освітніх заходів орієнтованих на забезпечення стійкості та витривалості, ефективності та спроможності соціальної системи в особливих (нетипових) обставинах, обумовлених появою та впливом певних загроз і ризиків.

У підрозділі 1.3 «Мета, види й умови введення надзвичайного стану» зауважено, що мета в загальному значенні – це усвідомлений, уявний образ бажаного результату діяльності, на досягнення якого спрямовані дії суб'єкта. Ключовою вимогою до визначення мети має бути її обґрунтованість, тобто вона

не може бути декларативною або оцінною. У межах представленої в роботі проблематики мета повинна впливати безпосередньо з характеру та масштабу загрози, яка об'єктивно унеможлиблює функціонування суспільства у звичайному правовому режимі. Вона має бути логічно пов'язаною з тими надзвичайними обставинами, що стали підставою для запровадження такого режиму, та водночас мати на меті відновлення стану, до якого держава прагне повернутися. Здійснено аналіз наукових поглядів учених і норм чинного законодавства, на підставі чого сформульовано мету введення надзвичайного стану.

Надзвичайний стан визнано досить широким за сутністю та змістом явищем, що обумовлює наявність його різновидів, які класифікуються за різними критеріями. Зауважено, що важливість класифікації видів надзвичайного стану зумовлена необхідністю ефективного державного реагування на загрози різного походження та масштабу, а також визначення рівня їх поширення та потенційні наслідки, що є основою для прийняття управлінських рішень. Завдяки класифікації органи влади можуть встановити компетенцію відповідних структур, визначити обсяг ресурсів, які потрібно залучити, а також забезпечити належну координацію між відповідними службами. Крім того, виважена й обґрунтована класифікація сприяє об'єктивній оцінці ризиків, прогнозуванню можливих сценаріїв розвитку подій і розробленню превентивних заходів. Виокремлено такі критерії класифікації надзвичайного стану: 1) за походженням загрози; 2) за масштабом поширення; 3) за характером наслідків; 4) за тривалістю; 5) за швидкістю розвитку.

Проаналізовано положення Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», на основі чого надано характеристику закріплених у ньому умов введення надзвичайного стану. Встановлено, що надзвичайний стан є винятковим інструментом державного реагування, який поєднує в собі посилення управлінських повноважень з необхідністю дотримання конституційних гарантій, що забезпечує баланс між безпекою та правами людини в умовах кризових ситуацій.

У підрозділі 1.4 *«Стан дослідження проблеми формування та реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану»* здійснено аналіз наукових праць різного рівня, у яких вчені вивчали низку проблемних аспектів реалізації державної політики в різних сферах суспільного життя. З'ясовано, що окрім наукових праць з питань державної політики в різних галузях і сферах суспільного життя, існує ще ціла низка вітчизняних досліджень, у яких обґрунтовуються та висвітлюються загальні, специфічні й проблемні аспекти адміністративно-правових засад здійснення державної політики в податковій, господарській, інформаційній, фінансовій, правовій, правоохоронній та інших сферах, однак переважна більшість науковців, розкриваючи та аналізуючи основну проблематику, що стоїть у центрі їх наукових пошуків, або взагалі не акцентують увагу на її специфіці в контексті дії правового режиму надзвичайного стану, або згадують цей аспект досить поверхнево не вдаючись до його правових, організаційно-управлінських та інших деталей.

Зазначено, що дослідники приділяють досить багато уваги вивченню поняття, аналізу підстав і порядку запровадження правового режиму надзвичайного стану, однак переважна більшість їх наукових пошуків викладається у форматі статей, у межах яких доволі складно здійснити глибоке комплексне опрацювання такої складної проблематики. Констатовано, що дослідження актуальних питань формування та реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану досить часто зводиться лише до висвітлення обмежень, які можуть бути запроваджені у зв'язку із введенням досліджуваного правового режиму, та повноважень суб'єктів публічної влади в таких умовах.

Аргументовано, що для створення та підтримки належного функціонування ефективного механізму реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану слід сформулювати якісні й актуальні концептуальні засади, які мають ґрунтуватися на комплексному та глибокому науково-теоретичному опрацюванні проблематики формування і реалізації державної політики в умовах дії зазначеного правового режиму.

У підрозділі 1.5 *«Нормативно-правові засади реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану»* зауважено, що нормативно-правові засади доцільно схарактеризувати як сукупність прийнятих в установленому порядку спеціально уповноваженими органами влади юридичних документів різної юридичної сили, положеннями яких регламентовано та впорядковано суспільно-правові відносини, що виникають у сфері організації, формування та забезпечення реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану.

Приділено увагу характеристиці Конституції України, на основі чого зазначено, що її норми закріплюють основи суспільного та державного ладу, територіальний устрій, специфіку правової системи, основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, на забезпечення та захист яких орієнтована діяльність всього державного апарату. Саме з огляду на ці базові юридичні моменти в обов'язковому порядку має організовуватись формування та реалізація державної політики в умовах надзвичайного стану. Крім того, Конституція визначає обсяги обмеження прав і законних інтересів людини та громадянина під час особливих правових режимів, а також гарантії недопущення узурпації влади та зміни наявного національного ладу в контексті їх дії.

Схарактеризовано низку міжнародних нормативно-правових актів. Особливу увагу приділено Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 року. Встановлено, що критична важливість вказаного акта полягає в тому, що в ньому окреслено базовий набір фундаментальних свобод людини і визначено такі положення: а) права людини мають враховуватись під час розробки, впровадження та реалізації державної політики в тій чи іншій сфері; б) державні органи своєю діяльністю мають всіляко сприяти їх реалізації, а також забезпечувати захист та охорону прав людини; в) дія правового режиму надзвичайного стану не може бути підставою для свавільного, незаконного порушення даних прав і свобод.

Розкрито положення низки законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, на основі чого відмічено, що попри широке коло таких нормативно-правових актів практично в жодному з них не знайшло повноцінного освітлення питання змісту, принципів, механізму формування та реалізації державної політики під час дії правового режиму надзвичайного стану. Зазначене є суттєвою прогалиною, що значною ускладнює не лише правові, а й організаційні механізми формування та реалізації державної політики за відповідним напрямом.

Розділ 2 «Інституційно-правове забезпечення реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Система суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану»* визначено поняття «система суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану». Наголошено, що особливостями цієї системи є такі: по-перше, спеціальний правовий режим функціонування, який змінює наданий їм законом базовий набір повноважень, а також передбачає тимчасові обмеження прав і свобод людини та громадянина; по-друге, посилюється вертикаль виконавчої влади, зростає роль центральних органів (зокрема, Президента України та Кабінету Міністрів України); по-третє, змінюється спрямованість взаємодії між силовими структурами; по-четверте, частина повноважень цих суб'єктів має екстраординарний, строковий характер і припиняється після скасування надзвичайного стану; по-п'яте, функціональна спрямованість системи зміщується від звичайного адміністрування до забезпечення національної безпеки, громадської безпеки та стабільності; по-шосте, особливий режим ресурсного забезпечення, зокрема, дозволяється примусове відчуження майна, мобілізація ресурсів, зміна режиму роботи підприємств та установ; по-сьоме, підвищений рівень відповідальності та контролю; по-восьме, поряд з примусовими заходами суб'єкти системи забезпечують гуманітарну підтримку населення та відновлювальні заходи.

Розглянуто відповідні норми чинного законодавства, на основі чого окреслено коло органів державної влади, які входять до системи суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану. Аргументовано, що в умовах дії правового режиму надзвичайного стану вищі органи державної влади (Президент, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України) постають як інтегрована система суб'єктів реалізації державної політики, через яку забезпечується інституційна стійкість держави та керованість суспільних процесів у кризовій ситуації. Їх роль полягає не стільки в здійсненні окремих юридично визначених дій, скільки у формуванні та підтриманні узгодженого механізму прийняття і реалізації рішень, спрямованих на локалізацію загроз і відновлення стабільного правопорядку. Таким чином, діяльність окреслених суб'єктів у цей період характеризується підвищеним рівнем координації та концентрації ресурсів, що дозволяє адаптувати механізми державного управління до умов загрози без руйнування базових принципів конституційного ладу.

Наголошено, що окрему групу досліджуваних суб'єктів становлять центральні органи виконавчої влади, зокрема різні міністерства. В умовах дії правового режиму надзвичайного стану реалізація державної політики на рівні центральних органів виконавчої влади концентрується передусім у тих міністерствах, компетенція яких безпосередньо пов'язана з безпекою, публічним порядком, цивільним захистом, обороною, фінансовою стабільністю та функціонуванням критичної інфраструктури.

Зауважено, що в межах представленої в роботі проблематики окремої уваги вартий аналіз діяльності місцевих органів публічної влади, серед яких виокремлено: а) обласні та районні державні адміністрації (або військові адміністрації в разі їх утворення), які забезпечують координацію діяльності територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади, інтегруючи їх зусилля в межах єдиної регіональної стратегії реагування на кризу; б) органи місцевого самоврядування, котрі виконують роль представницької та самоврядної складової публічної влади, що забезпечує врахування інтересів територіальних громад у процесі реалізації антикризових заходів; в) виконавчі органи місцевих рад, які забезпечують безпосереднє адміністративно-управлінське втілення відповідних заходів, пов'язаних із функціонуванням житлово-комунального господарства, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та інших сфер життєзабезпечення.

У підрозділі 2.2 «Повноваження органів державної влади щодо реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану» сформульовано висновок про те, що повноваження органів державної влади щодо реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану – це встановлений і підкріплений державними гарантіями обсяг юридично визначених суб'єктивних прав та обов'язків органів публічної влади, які спрямовані на прийняття, організацію та забезпечення виконання рішень, необхідних для реагування на загрози, стабілізації суспільних відносин і захисту конституційного ладу в умовах особливого правового режиму.

Аналіз повноважень вищих органів державної влади (Президента, Верховної Ради та Кабінету Міністрів України) дав змогу дійти висновку, що між вказаними суб'єктами існує процедурний зв'язок, що виявляється в послідовності владних рішень. Так, Президент не може одноосібно запровадити надзвичайний стан у повному обсязі, оскільки його указ набуває чинності лише після затвердження Верховною Радою. Водночас Парламент не може самостійно ініціювати цей режим, оскільки таке повноваження належить виключно главі держави. Отже, повноваження Президента і Верховної Ради є взаємозумовленими – реалізація компетенції одного суб'єкта прямо залежить від волевиявлення іншого. Це створює механізм стримування і водночас забезпечує легітимність рішень. окрім того, функціональний зв'язок проявляється в тому, що рішення політичного рівня трансформується в управлінські дії через Кабінет Міністрів.

Акцентовано увагу на тому, що Міністерство внутрішніх справ у межах дії правового режиму надзвичайного стану виконує роль одного з ключових центрів реалізації державної політики в надзвичайних умовах, поєднуючи нормотворчу,

координаційну, інформаційну та забезпечувальну функції з безпековим «операційним контуром» держави. Зауважено, що повноваження МВС не зводяться лише до реагування на загрози. МВС слугує системним суб'єктом публічного управління, який формує правила, забезпечує їх практичне виконання та підтримує інституційну спроможність органів, що діють у межах його відання. У надзвичайному стані це виявляється через здатність МВС узагальнювати практику застосування норм, ініціювати зміни до законодавства і підзаконних актів та забезпечувати нормативну швидкість держави, коли потрібно оперативно налаштовувати режимні обмеження, процедури контролю й механізми відповідальності.

На основі результатів дослідження повноважень органів державної влади щодо реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану констатовано, що спеціальний правовий режим надзвичайного стану істотно трансформує систему публічного управління, посилюючи виконавчо-розпорядчі механізми, прискорюючи прийняття рішень і концентруючи управлінські ресурси. Встановлено, що надзвичайний стан змінює баланс між гарантіями прав і свобод та пріоритетом безпеки, що об'єктивно зумовлює розширення дискреційних повноважень органів влади та посилення координаційної ролі центральних органів виконавчої влади.

У підрозділі 2.3 *«Механізм взаємодії суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану»* обґрунтовано, що взаємодія суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану – це нормативно врегульована, організаційно впорядкована, цілеспрямована та ієрархічно організована система координаційних, управлінських, інформаційних і ресурсних зв'язків між органами державної влади, місцевого самоврядування, військовими адміністраціями, спеціалізованими службами та іншими залученими інституціями, яка спрямована на оперативне формування та виконання рішень у сфері реалізації досліджуваного напрямку державної політики з метою нейтралізації загроз, мінімізації негативних наслідків і відновлення нормального функціонування суспільства в межах правового режиму надзвичайного стану. Зазначено, що значення такої взаємодії полягає в такому: 1) забезпечує узгодженість дій суб'єктів різного рівня, запобігає хаосу та дублюванню повноважень; 2) дозволяє мінімізувати втрати (людські, фінансові, матеріально-технічні) та стабілізувати ситуацію; 3) підвищує ефективність управлінських рішень на всіх рівнях; 4) зменшує ризики зловживань владою; 5) системна взаємодія створює умови для переходу від кризового режиму до стабільного розвитку.

Встановлено, що реалізація відповідної взаємодії є складним процесом, що передбачає необхідність побудови належного механізму. Розкрито теоретичні підходи щодо тлумачення категорії «механізм», на основі чого визначено поняття «механізм взаємодії суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану». Наголошено, що розглядати відповідний механізм найбільш доцільно крізь призму його структурних елементів, які запропоновано об'єднати в такі блоки: 1) нормативно-правовий; 2) інституційний;

3) процедурний; 4) інформаційний. Надано змістову характеристику кожному з виокремлених блоків.

Аргументовано положення стосовно того, що механізм взаємодії суб'єктів реалізації державної політики в умовах надзвичайного стану є важливим інструментом забезпечення інституційної стабілізації та правового впорядкування кризового реагування. Його ефективність визначається рівнем нормативної чіткості, організаційної координації, інформаційної інтеграції та ресурсної забезпеченості. Подальший розвиток цього механізму має бути спрямований на вдосконалення процедур міжвідомчої взаємодії, підвищення прозорості управлінських рішень і зміцнення гарантій правової захищеності особи навіть в умовах дії спеціального правового режиму.

У підрозділі 2.4 *«Правові форми та гарантії участі громадськості в реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану»* запропоновано авторський підхід до тлумачення правових форм участі громадськості в реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану.

До переліку відповідних форм зараховано такі: 1) пряма участь громадян у формуванні державної політики, що передбачає звернення громадян, електронні петиції, громадські слухання; 2) інституційна (опосередкована) участь громадськості через інститути громадянського суспільства, що виражається через участь представників громадськості в консультативно-дорадчих органах; 3) громадський контроль; 4) участь громадськості в реалізації державних заходів.

Окреслено гарантії участі громадськості в реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану. Визначено систему відповідних гарантій та надано їм змістову характеристику. Доведено, що система гарантій участі громадськості в реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану виконує роль своєрідного правового запобіжника проти узурпації влади. Вона не протиставляє безпеку свободі, а задає межі, у яких кризове управління зберігає правову якість. Саме через ці гарантії надзвичайний стан не перетворюється на режим виключення громадськості з процесу державного управління.

Розділ 3 «Напрями реалізації внутрішньої державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Принципи реалізації внутрішньої державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану»* розкрито теоретичні підходи до розуміння категорії «принцип», на основі чого встановлено, що принципи реалізації внутрішньої державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану – це система фундаментальних, основоположних, нормативно врегульованих вихідних ідей, відповідно до яких організовуються умови та забезпечується реалізація внутрішньої державної політики під час дії правового режиму надзвичайного стану.

Зазначено, що в системі принципів реалізації внутрішньої державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану принцип верховенства права набуває визначального значення та конкретизується в кількох взаємопов'язаних вимірах: по-перше, упорядкування суспільно-правових відносин у процесі формування та реалізації відповідного напрямку державної

політики повинно здійснюватися виключно в межах і на підставі права, з дотриманням вимог Конституції та законів України. Будь-які управлінські рішення мають спиратися на чітко визначені нормативні приписи та не виходити за межі встановленої компетенції суб'єктів владних повноважень; по-друге, політичні та управлінські рішення в умовах надзвичайного стану повинні бути юридично обґрунтованими, правомірними та пропорційними поставленим цілям. Вони мають ухвалюватися з урахуванням конституційно закріплених цінностей, засад державного і суспільного ладу, а також загальновизнаних принципів справедливості й правової визначеності; по-третє, передбачає недопущення зловживань владою суб'єктів владних повноважень.

Обґрунтовано, що у сфері реалізації внутрішньої державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану принцип законності передбачає, що: 1) формування та реалізація державної політики відбувається виключно в межах чинного законодавства України спеціально уповноваженими суб'єктами; 2) втілення відповідного державного курсу проводиться з огляду на вимоги, а також гарантії захисту прав людини, що передбачені Конституцією, Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» тощо; 3) державна політика в обов'язковому порядку має враховувати обмеження та уведені на території країни заходи правового режиму надзвичайного стану.

Виокремлено принцип стабільності й безперервності діяльності уповноважених суб'єктів у сфері формування та реалізації державної політики. Попри те, що правовий режим надзвичайного стану передбачає суттєві зміни в порядку життєдіяльності держави та функціонування суб'єктів публічної адміністрації, виконання ними владних повноважень і своїх функцій не припиняється.

Розкрито зміст принципу відповідальності й підконтрольності уповноважених суб'єктів формування та реалізації внутрішньої державної політики. Відповідно до зазначеної засади, з метою попередження використання надзвичайного стану як інструменту впливу на наявний конституційний лад, суверенітет держави, порушення прав людини, протиправного обмеження свободи громадян, суб'єкти формування та реалізації внутрішньої державної політики та інші носії публічної влади мають контролюватися в установленому законодавством порядку.

У підрозділі 3.2 «Реалізація державно-правової та безпекової політики в умовах надзвичайного стану» доведено, що державно-правова політика – це законодавчо регламентований, стратегічний курс діяльності держави щодо забезпечення ефективної та стабільної роботи вітчизняної правової системи шляхом формування нормативно-правової основи, гарантій прав і свобод людини та громадянина, підтримки законності й верховенства права в усіх сферах суспільно-правових відносин, а також організації функціонування правотворчих інституцій.

Ураховуючи законодавчі та доктринальні підходи доведено, що державна безпекова політика – це нормативно врегульований стратегічний курс діяльності держави, який націлений на забезпечення непорушності конституційного, демократичного ладу, територіальної цілісності, належного стану публічної

безпеки і порядку, а також на захист та охорону прав, свобод, життя та здоров'я людини і громадянина від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Здійснено аналіз норм чинного законодавства та правозастосовної практики, на підставі чого доведено, що практична реалізація досліджуваних напрямів державної політики ускладнюється такими проблемними аспектами: по-перше, недостатня узгодженість між органами державної влади різних рівнів; по-друге, перевантаженість суб'єктів сектору безпеки та оборони, яка поєднується з обмеженістю їх ресурсного забезпечення; по-третє, відсутність балансу між необхідністю оперативного реагування та дотриманням прав і свобод людини, що в умовах надзвичайного стану зазнають певних конституційно визначених обмежень.

У підрозділі 3.3 *«Реалізація економічної та екологічно-техногенної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану»* аргументовано, що державна економічна політика – це стратегічний, регламентований законодавством України курс діяльності держави, який передбачає управління та регулювання національної економіки з метою забезпечення стабільності її функціонування, а також ефективності та соціальної користі. Зазначено, що економічна політика є найбільш мінливою з-поміж усіх інших векторів державної діяльності, адже чуттєво реагує на будь-які коливання та зміни в державі й суспільстві. Це зумовлено тим, що на національну економіку впливає численне коло факторів, які визначають специфіку функціонування банківської, торговельно-господарської, грошово-фінансової та інших комплексних, стратегічно важливих для країни галузей, від яких прямо залежить добробут людей. Здійснено аналіз норм чинного законодавства, наукових поглядів вчених і правозастосовної практики, що дало змогу оцінити стан реалізації відповідної політики в умовах надзвичайного стану.

Окрему увагу приділено екологічно-техногенній політиці, на основі чого встановлено, що це – регламентований законодавством стратегічний курс діяльності держави, який спрямовано на забезпечення високого рівня охорони навколишнього природного середовища, виявлення, попередження та мінімізацію впливу на нього наявних факторів технологічного прогресу людства, а також створення умов здорової життєдіяльності нації. Встановлено, що важливого значення цей курс діяльності держави набув в останні роки, під час повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

Узагальнено, що специфіка реалізації економічної політики в умовах надзвичайного стану полягає в запровадженні спеціальних режимів господарської діяльності, можливості тимчасового обмеження майнових прав, державному регулюванні цін, перерозподілі бюджетних ресурсів і підтримці критично важливих галузей. Пріоритетним стає забезпечення безперервності функціонування об'єктів критичної інфраструктури, фінансової стабільності та соціальної підтримки населення. Своєю чергою екологічно-техногенна політика в таких умовах набуває превентивно-реагувального характеру, зокрема посилюється контроль за потенційно небезпечними виробництвами, впроваджуються додаткові заходи моніторингу стану довкілля, активізуються механізми цивільного захисту та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

У підрозділі 3.4 «Реалізація соціально-гуманітарної та ветеранської політики в умовах правового режиму надзвичайного стану» зазначено, що соціально-гуманітарна політика України в умовах правового режиму надзвичайного стану трансформується з програмно-стратегічної в кризово-адаптивну модель управління. Її реалізація спрямована на забезпечення безперервності соціальних виплат, функціонування системи соціальних послуг, підтримку внутрішньо переміщених осіб, сімей загиблих, осіб з інвалідністю та інших уразливих категорій населення в умовах різкого зростання соціальних ризиків і бюджетних обмежень. Ключовими характеристиками такої політики є централізація управлінських рішень, спрощення адміністративних процедур, посилення міжвідомчої координації та активне залучення міжнародних партнерів. У сучасних умовах фінансова, інституційна спроможність та ефективність цього напрямку державної політики значною мірою залежить від підтримки Європейського Союзу, який забезпечує макрофінансову допомогу, бюджетну підтримку та гуманітарне фінансування, а отже, державна політика реалізується з урахуванням вимог прозорості, підзвітності й поступової гармонізації з європейськими стандартами.

Зауважено, що виокремлення ветеранської політики в окремий напрям державної політики мало надважливе значення для сучасного розвитку України. Її було виокремлено через специфічний правовий статус ветеранів і комплексність їх потреб, які не охоплюються повною мірою загальною соціально-гуманітарною політикою. Ідеться не лише про соціальні виплати, а про реабілітацію, медичну та психологічну допомогу, професійну адаптацію й довгострокову реінтеграцію.

Обґрунтовано, що оцінюючи ветеранську політику України в реаліях сьогодення, доцільно виходити з трьох критеріїв: інституційна спроможність, змістова наповненість інструментів підтримки та відповідність масштабам викликів. Зокрема, сильна сторона сучасної ветеранської політики – це її стратегічна формалізація та інституційне оформлення. Тобто держава визнає ветеранську політику як окремий напрям із власними стратегічними цілями, а не як підсистему загального соціального захисту. Другий позитивний аспект – розширення інструментів підтримки. Поряд з традиційними соціальними гарантіями (пільги, виплати, медичне забезпечення) акцент поступово зміщується на реінтеграцію, працевлаштування, підприємництво, психологічну допомогу, розвиток ветеранського лідерства. Відбувається спроба перейти від моделі компенсації до моделі відновлення людського капіталу. Виокремлено наявні системні проблеми реалізації ветеранської політики в умовах правового режиму надзвичайного стану.

Розділ 4 «Напрями реалізації зовнішньої державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Принципи реалізації зовнішньої державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану» констатовано, що специфіка принципів, що аналізуються в цьому підрозділі, полягає в їх безпосередньому зв'язку зі статусом України як суб'єкта міжнародних відносин і з її місцем у

системі світової політики. Вони визначають засадничі орієнтири формування та реалізації зовнішньополітичного курсу держави в особливих умовах.

Першим у системі принципів реалізації зовнішньої державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану виокремлено принцип незмінності (безперервності) та повноти державного суверенітету України в зовнішніх відносинах. Відповідно до цієї засади, запровадження правового режиму надзвичайного стану не впливає на міжнародну правосуб'єктність України та обсяг її суверенних прав у сфері зовнішніх відносинах. Попри внутрішньодержавну нестабільність або тимчасові обмеження конституційних прав і свобод, Україна зберігає статус повноправного суб'єкта міжнародного права, діє як самостійна та незалежна сторона в міжнародних відносинах і реалізує власні національні інтереси.

На підставі аналізу положень Конституції та міжнародних нормативно-правових актів виокремлено принцип сприяння глобальному миру, що містить вимогу, згідно з якою зовнішньополітична діяльність України повинна здійснюватися за привалювання заходів і засобів діалогу, виключати будь-яку агресію та втручання у внутрішні справи інших країн, попри складну внутрішньодержавну ситуацію та нестабільність. Відповідно, надзвичайний стан в Україні не можна інтерпретувати як підставу для вчинення агресивних дій щодо нашої країни, зокрема під час виникнення конфліктів з приводу реалізації останньою своєї зовнішньої політики.

Доведено, що принцип незворотності міжнародних зобов'язань у системі досліджуваних фундаментальних ідей передбачає, що взяті державою в межах реалізації зовнішньої політики зобов'язання мають бути виконані в установленому порядку за будь-яких умов. Уведення в державі правового режиму воєнного стану не може використовуватись як підстава для невиконання Україною визначених угодами або добровільно прийнятих міжнародних зобов'язань.

Крім зазначених вище принципів, виокремлено та схарактеризовано принципи пріоритету національних інтересів і процедурності реалізації зовнішньої політики.

У підрозділі 4.2 *«Забезпечення національних інтересів, суверенітету й безпеки України в зовнішній політиці в умовах дії надзвичайного стану»* доведено, що національний (державний) суверенітет – це свобода нації самостійно вирішувати питання своєї життєдіяльності та чинити державну владу в межах адміністративних кордонів країни за рахунок інститутів народовладдя, а також системи органів публічної адміністрації, передбачених Конституцією та законодавством України. Крім того, суверенітет безпосередньо пов'язаний з безпекою держави, адже його наявність зобов'язує будь-яку третю сторону поважати права нації на самовизначення та не втручатись у внутрішню діяльність країни, жодним чином не чинити тиску на неї за допомогою сили, воєнної агресії тощо. Своєю чергою національні інтереси визначено як фундаментальні, життєво важливі суспільні цінності української нації на основі яких визначаються геополітичні, безпекові, ідеологічні та інші цілі

функціонування держави досягнення яких є основою добробуту громадян та активного, прогресивного розвитку України.

Аргументовано положення, згідно з яким забезпечення державного суверенітету, національних інтересів і безпеки в зовнішній політиці України в умовах дії надзвичайного стану означає здійснення таких зовнішньополітичних заходів та операцій, які формуватимуть умови захисту нашої країни під час гострої внутрішньої нестабільності від будь-яких негативних факторів об'єктивної дійсності та активних дій інших держав, що порушуватимуть свободу волі й самовизначення нації, перешкоджатимуть функціонуванню національних демократичних інститутів народовладдя, посягатимуть на територіальну цілісність країни та/або нестимуть реальні загрози життю та здоров'ю населення. Наголошено, що юридичну основу забезпечення суверенітету, національних інтересів і безпеки в зовнішній політиці становлять документи як вітчизняного, так і міжнародного характеру.

Проаналізовано правозастосовну практику, завдяки чому розкрито специфіку та проблеми забезпечення національних інтересів, суверенітету й безпеки України в зовнішній політиці в умовах дії надзвичайного стану.

У підрозділі 4.3 *«Європейська та євроатлантична інтеграція України в умовах дії правового режиму надзвичайного стану»* зауважено, що європейська та євроатлантична інтеграція України є стратегічним напрямом розвитку держави, закріпленим у Конституції України та визначеним як пріоритет її внутрішньої та зовнішньої політики. Курс на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО розглядається як ключовий механізм зміцнення національної безпеки, утвердження демократичних стандартів, забезпечення верховенства права та модернізації системи публічного управління.

Обґрунтовано, що прагнення держав до членства в Європейському Союзі зумовлене комплексом структурних чинників економічного, політико-правового та безпекового характеру. ЄС функціонує як інтеграційне об'єднання з високим рівнем нормативної уніфікації та спільним внутрішнім ринком, що забезпечує стабільність регуляторного середовища, розширення торговельних можливостей і залучення інвестицій. Для держав-кандидатів процес наближення до права ЄС слугує каталізатором інституційних реформ, імплементації принципу верховенства права, підвищення стандартів публічного управління та посилення гарантій прав людини. Таким чином, інтеграція має не лише зовнішньоекономічний, а й глибокий трансформаційний внутрішньополітичний ефект. Отже, для України інтеграція в ЄС є передусім цивілізаційним і нормативним вибором, що визначає модель розвитку держави на десятиліття вперед. Ідеться не лише про економічні вигоди чи зовнішньополітичну орієнтацію, а й про закріплення певного типу правопорядку. Європейський Союз функціонує як простір зі спільними цінностями, у центрі яких – людська гідність, свобода, демократія та верховенство права.

Здійснено аналіз правозастосовної практики та оцінено сучасні безпекові реалії, на основі чого доведено, що євроатлантична інтеграція характеризується ще більш вираженою інтенсифікацією співпраці. Україна де-факто інтегрується до безпекового простору НАТО через масштабну військово-технічну допомогу,

стандартизацію озброєння, оперативну сумісність та участь у спільних навчаннях і координаційних механізмах. Наголошено, що війна, так би мовити «сприяла» оперативності рішень у сфері оборони, пришвидшенню реформ сектору безпеки та оборони, а також переорієнтації військово-промислового комплексу на стандарти альянсу. Водночас формально-правове членство залишається відкладеним через воєнний конфлікт, що об'єктивно ускладнює застосування статті 5 Вашингтонського договору та потребує консенсусу всіх держав-членів.

У підрозділі 4.4 *«Реалізація зовнішньоекономічної політики України в умовах дії надзвичайного стану»* зазначено, що одним з ключових питань зовнішнього курсу діяльності держави є посилення стану та якості функціонування вітчизняної економіки. Залучення зарубіжних інвестицій, вивчення досвіду прогресивних світових країн, а також будь-яке інше використання ресурсів міжнародної спільноти в процесі розв'язання внутрішніх економічних проблем має позитивний характер для національного розвитку. Зазначене формує зміст поняття «зовнішньоекономічна політика», ефективна реалізація якої критично важлива під час надзвичайного стану.

Сформульовано висновок про те, що зовнішньоекономічна політика є зовнішнім курсом діяльності держави, який передбачає управління і регулювання взаємодії вітчизняних суб'єктів господарювання, та органів державної влади із зарубіжними країнами, міжнародними та транснаціональними комерційними організаціями з питань забезпечення функціонування економічних ринків, а також удосконалення та розвитку національної економіки України.

На основі аналізу норм чинного законодавства та правозастосовної практики встановлено, що реалізація зовнішньоекономічної політики України в умовах дії надзвичайного стану супроводжується комплексом системних ускладнень, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Передусім ідеться про обмеження економічної спроможності держави, що виявляється в скороченні виробничого потенціалу, руйнуванні або пошкодженні інфраструктури, порушенні логістичних маршрутів і дестабілізації експортно-імпортних зв'язків. Такі обставини істотно знижують конкурентоспроможність національних виробників та ускладнюють виконання міжнародних контрактів.

Розділ 5 «Напрями вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації державної політики в Україні в умовах дії правового режиму надзвичайного стану» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 *«Зарубіжний досвід формування та реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану та можливості його використання в Україні»* обґрунтовано важливість і необхідність вивчення зарубіжного досвіду в цій сфері. Наголошено, що особливості державної політики США в умовах правового режиму надзвичайного стану визначаються поєднанням конституційного федералізму, принципу стримувань і противаг та розвиненої нормативної бази, що дозволяє гнучко реагувати на кризові явища без формального припинення дії Конституції.

Зауважено, що в Канаді формування та реалізація державної політики в умовах надзвичайного стану відбуваються в межах жорсткого конституційного контролю, зокрема через обов'язкову відповідність заходів положенням Canadian Charter of Rights and Freedoms. Це означає, що навіть за умов розширення повноважень федерального уряду будь-які обмеження прав і свобод повинні відповідати принципам необхідності, розумності та пропорційності. Як і в США, федеративний характер держави означає, що первинна відповідальність за подолання більшості надзвичайних ситуацій покладається на уряди провінцій і територій, тоді як на федеральному рівні втручання можливе лише у випадках, коли ситуація виходить за межі їхніх можливостей або має загальнонаціональний характер.

Акцентовано увагу на тому, що специфіка державної політики Польщі в умовах правового режиму надзвичайного стану визначаються чітким конституційним регулюванням і процедурною визначеністю. По-перше, Конституція Польщі передбачає три види особливих правових режимів і встановлює вичерпні підстави, строки та порядок їх запровадження, що унеможливорює довільне розширення повноважень влади. По-друге, ключова роль у реалізації політики належить виконавчій владі, однак зі збереженням парламентського контролю, зокрема права Сейму скасувати відповідне рішення. По-третє, обмеження прав і свобод допускаються лише в межах необхідності та пропорційності, а окремі конституційні гарантії залишаються недоторканими навіть під час надзвичайного стану.

Узагальнено особливості державної політики Німеччини в умовах правового режиму надзвичайного стану, які визначаються конституційною обмеженістю надзвичайних повноважень органів влади і федеративною структурою держави. До зазначених особливостей віднесено такі: по-перше, Основним Законом Федеративної Республіки Німеччина не передбачено єдиного універсального режиму надзвичайного стану, натомість закріплено кілька спеціальних режимів з чітко визначеними підставами та процедурами, що запобігає концентрації влади поза конституційними межами; по-друге, ключову роль у реагуванні на більшість криз відіграють землі, тоді як федеральний рівень забезпечує координацію та нормативну єдність, що відображає принцип кооперативного федералізму; по-третє, навіть у надзвичайних умовах зберігаються принцип поділу влади, парламентський контроль і судовий нагляд, а основні права та конституційне ядро демократичного ладу не можуть бути скасовані. Таким чином, німецька модель поєднує оперативність реагування з жорсткими правовими гарантіями.

Сформульовано авторське бачення щодо можливостей використання відповідного зарубіжного досвіду в українських правових, соціальних, економічних і безпекових реаліях.

У підрозділі 5.2 «Проблеми формування та реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану та шляхи їх вирішення» доведено, що наявний на сьогодні механізм формування і реалізації державної політики за наявності надзвичайних обставин, зокрема в умовах запровадження режиму надзвичайного стану, має низку проблемних аспектів, які негативним

чином позначаються і на якості системи цивільного захисту України, і на ефективності здійснення державної політики в інших сферах суспільного життя.

Аргументовано, що прогнозування ризиків настання надзвичайних ситуацій та управління такими ризиками є обов'язковим і вкрай необхідним елементом механізму цивільного захисту населення, а також фактором, що впливає на формування державної політики в основних галузях національного господарства. Ретельна оцінка ризиків надзвичайних ситуацій та їх наслідків дозволяє більш гнучко підходити до формування державної політики, зокрема будувати її таким чином, щоб у разі виникнення зазначеної ситуації та запровадження у зв'язку з цим режиму надзвичайного стану держава могла ефективно й оперативно відреагувати на неї та належним чином відповісти на очікування і запити населення в таких обставинах.

Констатовано відсутність належного механізму взаємодії та координації органів публічної влади між собою та з інститутами громадянського суспільства. Акцентовано на тому, що запровадження правового режиму надзвичайного стану свідчить про екстраординарні події, що становлять суттєву загрозу для проголошених цінностей, порядку та режиму суспільного життя і протидія яким передбачає застосування суттєвих зусиль та залучення значних ресурсів. Це обумовлює необхідність включення в процес протидії широкого кола суб'єктів (як представників публічної влади, так і громадянського суспільства), які мають відповідні можливості й інструменти для подолання наявних загроз, небезпек і труднощів. Однак реалізація цих можливостей, засобів та інструментів повинна мати вигляд не хаотичної та спорадичної діяльності, а злагодженої багатоелементної системи, у якій кожен суб'єкт виконує свою роль і несе відповідальність за чітко закріплений за ним обсяг роботи.

З'ясовано, що складність формування та реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану зумовлена, зокрема, тим, що кадровий склад суб'єктів, які опікуються цими питаннями за своїм правовим статусом, досить часто не має належного змісту та рівня знань, умінь і навичок, необхідних для оперативного та ефективного реагування на загрози і виклики, у зв'язку з появою яких власне і введено досліджуваний правовий режим. У цьому контексті йдеться не стільки про спеціальні органи та служби, основний обсяг компетенції яких власне пов'язаний з реагуванням на надзвичайні події та подолання їх небезпечних наслідків, а про інші органи публічної влади (як центральної, так і муніципальної) та їх посадових осіб, які здійснюють управління основними сферами суспільного життя і повинні забезпечувати їх стабільність та прогнозованість навіть у складних життєвих обставинах.

У підрозділі 5.3 *«Основні тенденції реформування адміністративного законодавства у сфері реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану»* наголошено, що реформування адміністративного законодавства у сфері реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану є об'єктивно зумовленим процесом, що відображає трансформацію функцій публічної влади в особливих обставинах. Надзвичайний стан змінює характер прийняття управлінських рішень, модифікує межі повноважень органів державної влади та актуалізує потребу в забезпеченні

балансу між публічними інтересами, безпековими пріоритетами й гарантіями прав людини. У таких умовах адміністративне законодавство має не лише оперативно реагувати на кризові виклики, а й формувати стабільні нормативні засади функціонування механізму державного управління.

Обґрунтовано, що визначення тенденцій реформування адміністративного законодавства потребує врахування чинників, які детермінують характер і межі правового регулювання, визначають інтенсивність змін та формують специфіку правозастосовної практики у відповідний особливий період.

На основі узагальнення наукових поглядів учених і норм чинного законодавства сформульовано висновок про те, що до чинників, які впливають на реалізацію державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану, найбільш доцільно зарахувати такі: 1) внутрішньодержавні – умови, визначальні фактори та рушійні сили реалізації державної політики, які формуються на тлі суспільного життя всередині країни. Вони обумовлюються і визначаються внутрішніми суспільними відносинами та процесами, що відбуваються за участю громадян, інститутів публічної влади та громадянського суспільства. До цієї групи чинників належать: економічні, політичні, правові, природні, соціальні, демографічні, культурні; 2) зовнішні чинники – сукупність умов і факторів, що формуються за межами нашої держави, однак їх характер і тенденції мають значний вплив на сучасний стан внутрішньодержавного життя та перспективи його подальшого розвитку. Зазначене змушує органи публічної влади реагувати на ці чинники та відповідним чином адаптувати державну політику. Зовнішні чинники загалом мають такий самий набір умов і факторів, як і внутрішньодержавні, а саме: економічні, політичні, демографічні, соціальні, культурні, етнічні, демографічні тощо. Проте слід урахувувати, що маючи зовнішню схожість і внутрішніми чинниками, зовнішні можуть бути більш складними змістовно, оскільки в них виявляються інтереси, прагнення, ідеї та переконання широкого кола суб'єктів міжнародного спілкування.

Обґрунтовано авторське бачення щодо основних тенденцій реформування адміністративного законодавства у сфері реалізації державної політики в дії умовах правового режиму надзвичайного стану.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що полягає в з'ясуванні сутності, змісту й особливостей адміністративно-правових засад реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану та виробленні на цій основі відповідної наукової концепції. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Доведено, що становлення адміністративно-правових засад реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану розпочалося одразу після проголошення Незалежності України, що засвідчило усвідомлення владою важливості й нагальності потреби в запровадженні

спеціального організаційно-правового механізму реагування на особливі життєві ситуації, які становлять загрозу проголошеним соціальним цінностям, суспільному благополуччю, державним інтересам на певних територіях чи в масштабах країни загалом і протидія яким вимагає запровадження нестандартного режиму функціонування органів публічної влади та встановлення додаткових вимог (зазвичай у формі обмежень й обов'язків) стосовно життєдіяльності громадськості, господарської галузі та сфери обслуговування. З'ясовано, що наприкінці 1990-х – початку 2000-х років українське законодавство з питань правового режиму надзвичайного стану й цивільного захисту зазнало певного оновлення та змін, значна частина яких є чинними донині. Такий правовий режим тепер було визнано елементом системи цивільного захисту та забезпечення національної безпеки України, а такі важливі питання, як підстави запровадження правового режиму надзвичайного стану, порядок функціонування органів державної влади в умовах дії зазначеного правового режиму, набір заходів останнього, перелік гарантій прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних, осіб під час здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану, координації, контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів реалізації державної політики в таких умовах зазнали більш розлогого й детального врегулювання. Водночас ці засади далекі від ідеальних і мають низку проблем, які, зокрема, виявилися під час протидії поширенню пандемії COVID-19.

2. Констатовано, що державна політика в умовах дії правового режиму надзвичайного стану становить урегульовану засобами права владну діяльність органів держави та їх посадових осіб, спрямовану на визначення пріоритетних цілей і завдань, напрямів та форм, методів і засобів діяльності державних та муніципальних інститутів в умовах запровадження зазначеного правового стану з метою ефективної протидії чинникам і факторам, внаслідок яких було введено зазначений правовий режим, забезпечення охорони та захисту соціальних цінностей від відповідних небезпек і загроз, стабілізації та підтримки нормального функціонування суспільного життя у відповідному регіоні (регіонах) чи державі загалом. Встановлено, що сутнісний зміст цієї державної політики полягає у визначенні та реалізації уповноваженими суб'єктами комплексу організаційно-правових, управлінських, правоохоронних, безпекових, фінансових, матеріально-технічних, наукових та освітніх заходів, орієнтованих на забезпечення стійкості й витривалості, ефективності та спроможності соціальної системи в особливих (нетипових) обставинах, обумовлених появою та впливом певних загроз і ризиків. Доведено, що правовий характер досліджуваної політики виявляється в тому, що її формують і реалізують у межах відповідного правового поля суб'єкти, наділені певним правовим статусом, що власне і визначає їх обов'язки та можливості щодо провадження зазначеної політики. Остання опосередковується системою відповідних правовідносин, у межах яких зазвичай і відбувається реалізація правового статусу цих суб'єктів.

3. З'ясовано, що мета введення надзвичайного стану полягає в тимчасовому запровадженні спеціального правового режиму для нейтралізації реальної загрози життю людей або конституційному ладу, яку неможливо усунути

звичайними засобами, із застосуванням законних і пропорційних обмежень, спрямованих на швидке відновлення повного обсягу конституційного правопорядку та прав і свобод людини.

Здійснено систематизацію видів надзвичайного стану, зокрема: 1) за походженням – загрози: природного характеру; техногенного характеру; соціально-політичного характеру; воєнного характеру; 2) за масштабом поширення: об'єктовий рівень; місцевий рівень; регіональний рівень; державний рівень; 3) за характером наслідків: з людськими жертвами; з матеріальними збитками; з екологічними наслідками; комбіновані (поєднання кількох факторів); 4) за тривалістю: короткочасні (години – кілька діб); середньої тривалості (тижні); довготривалі (місяці); 5) за швидкістю розвитку: раптові (імпульсні); поступові (повільні). Встановлено, що умови введення надзвичайного стану чітко визначаються законодавством і передбачають наявність реальної, значної та такої, що не може бути усунена звичайними засобами, небезпеки для держави або суспільства. Таким чином, надзвичайний стан є винятковим інструментом державного реагування, який поєднує в собі посилення управлінських повноважень з необхідністю дотримання конституційних гарантій, що забезпечує баланс між безпекою та правами людини в умовах кризових ситуацій.

4. Сучасний стан науково-теоретичного опрацювання проблематики формування та реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану схарактеризовано як такий, що має фрагментарний і несистемний характер. У більшості комплексних монографічних досліджень, які певною мірою стосуються державної політики у сфері цивільного захисту населення, лише частково та переважно поверхнево розглянуто нормативно-правові, організаційно-управлінські, інституційні, матеріально-фінансові та інші аспекти здійснення державної політики саме в умовах дії правового режиму надзвичайного стану. Низка досліджень вітчизняних правників присвячена висвітленню проблематики врегулювання суспільних відносин в умовах надзвичайних ситуацій, причому фахівці зазвичай звертають увагу на те, що слід розрізняти режим надзвичайної ситуації та правовий режим надзвичайного стану, однак не приділяють суттєвої уваги змістовому наповненню співвідношення цих явищ, спільних і специфічних аспектів державної політики за умови запровадження вказаних режимів. Зазначено, що дослідники приділяють досить багато уваги вивченню поняття, аналізу підстав і порядку запровадження правового режиму надзвичайного стану, однак переважна більшість їх наукових пошуків викладається у форматі статей, у межах якого доволі складно здійснити глибоке комплексне опрацювання такої складної проблематики. Наголошено, що такі дослідження досить часто зводяться лише до висвітлення обмежень, які можуть бути запроваджені у зв'язку із введенням зазначеного правового режиму, та повноважень суб'єктів публічної влади в таких умовах.

5. Акцентовано увагу на тому, що нормативно-правові засади реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану охоплюють систему нормативно-правових актів різної юридичної сили та галузевої належності. Ключове місце з-поміж них належить Конституції

України, яка є основним нормативним документом на території держави, відповідно до якого імплементуються та приймаються всі інші нормативно-правові акти, а саме: міжнародно-правові, законодавчі та підзаконні акти. Попри широку систему нормативно-правових засад, практично в жодній з них не набуло повноцінного висвітлення питання змісту, принципів, механізму формування та реалізації державної політики під час дії правового режиму надзвичайного стану. Зазначене є суттєвою прогалиною, що значно ускладнює не лише правові, а й організаційні механізми формування та реалізації державної політики у відповідних умовах.

6. Зауважено, що система суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану формується з урахуванням конституційного розподілу владних повноважень, спеціального законодавства про надзвичайний стан та особливостей кризового управління. Вона має багаторівневу структуру й охоплює такі основні групи суб'єктів: 1) вищі органи державної влади, зокрема: а) Президент України; б) Верховна Рада України; в) Кабінет Міністрів України. Вони здійснюють політико-правове забезпечення та визначення параметрів надзвичайного стану, встановлюють нормативні межі функціонування державної політики, забезпечують стратегічне керівництво та легітимацію досліджуваного режиму; 2) Центральні органи виконавчої влади: міністерства та інші ЦОВВ, а також служби, агентства, інспекції, які виконують спеціалізовані функції, обумовлені надзвичайним станом. Ця група суб'єктів забезпечує галузеву реалізацію державної політики та адаптацію управлінських механізмів до умов надзвичайного стану, організовує виконання рішень і забезпечує функціонування відповідних сфер управління; 3) органи сектору безпеки й оборони: Збройні Сили України; Національна гвардія України; Служба безпеки України; Державна служба України з надзвичайних ситуацій; Національна поліція України; інші військові формування, утворені відповідно до закону. Вони забезпечують підтримання правопорядку, безпеки населення, реалізацію режимних заходів і виконання спеціальних повноважень, пов'язаних із захистом держави та громадян у кризових умовах; 4) місцеві органи публічної влади: а) обласні та районні державні адміністрації (або військові адміністрації в разі їх утворення); б) органи місцевого самоврядування; в) виконавчі органи місцевих рад, які здійснюють безпосередню реалізацію державної політики на територіальному рівні, організовують надання публічних послуг населенню, координують місцеві ресурси та забезпечують виконання рішень центральної влади; 5) інші суб'єкти, залучені до реалізації політики: підприємства, установи та організації незалежно від форми власності (у межах виконання покладених обов'язків); громадські об'єднання та благодійні організації; міжнародні організації (у частині надання гуманітарної та технічної допомоги), які сприяють реалізації державної політики шляхом виконання делегованих завдань, надання ресурсної, організаційної чи гуманітарної підтримки, а також участі у відновлювальних і стабілізаційних заходах.

7. Розкрито повноваження органів державної влади щодо реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану, на підставі чого констатовано, що спеціальний правовий режим надзвичайного стану істотно

трансформує систему публічного управління, посилюючи виконавчо-розпорядчі механізми, прискорюючи прийняття рішень і концентруючи управлінські ресурси. Надзвичайний стан змінює баланс між гарантіями прав і свобод та пріоритетом безпеки, що об'єктивно зумовлює розширення повноважень органів влади та посилення координаційної ролі центральних органів виконавчої влади. Водночас практика реалізації цих повноважень виявляє низку системних проблем, зокрема: 1) складність забезпечення належного балансу між оперативністю реагування та дотриманням принципу верховенства права; 2) розширення обсягу повноважень нерідко супроводжується ризиками неоднакового застосування норм, надмірного втручання у сферу прав і свобод громадян, а також зниження рівня правової визначеності; 3) у кризових умовах окремі управлінські рішення приймаються в прискореному порядку, що може призводити до колізій нормативних актів, нечіткості процедур або прогалин в урегулюванні.

8. Узагальнено, що механізм взаємодії суб'єктів реалізації державної політики в умовах надзвичайного стану слугує важливим інструментом забезпечення інституційної стабілізації та правового впорядкування кризового реагування. Його ефективність визначається рівнем нормативної чіткості, організаційної координації, інформаційної інтеграції та ресурсної забезпеченості. Подальший розвиток цього механізму має бути спрямований на вдосконалення процедур міжвідомчої взаємодії, підвищення прозорості управлінських рішень і зміцнення гарантій правової захищеності особи навіть в умовах дії спеціального правового режиму.

9. Встановлено, що правові форми участі громадськості в реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану становлять нормативно закріплене зовнішнє вираження практичної діяльності громадян та інститутів громадянського суспільства щодо реалізації свого права впливати на процес формування та реалізації державної політики в умовах досліджуваного правового режиму. До переліку відповідних форм віднесено такі: 1) пряма участь громадян у формуванні державної політики, що передбачає: звернення громадян; електронні петиції; громадські слухання; 2) інституційна (опосередкована) участь через інститути громадянського суспільства, що виявляється через участь представників громадськості в консультативно-дорадчих органах; діяльність громадських рад при органах виконавчої влади тощо; 3) громадський контроль; 4) участь у реалізації державних заходів.

З'ясовано, що гарантії участі громадськості в реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану – це система правових меж, процедурних запобіжників та інституційних механізмів, які забезпечують збереження реального впливу громадян та інститутів громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в умовах спеціального правового режиму, не допускаючи неконтрольовану концентрації влади суб'єктів публічної адміністрації. До вказаних гарантій зараховано такі: 1) нормативно-правові (конституційні, законодавчі); 2) гарантії правової визначеності обмежень, обумовлених правовим режимом надзвичайного стану; 3) гарантії прозорості та

інформаційної доступності; 4) гарантії інституційної присутності громадськості в процесі формування державної політики.

10. Принципи реалізації внутрішньої державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану визначено як систему фундаментальних, основоположних, нормативно врегульованих вихідних ідей, відповідно до яких організовуються умови та забезпечується реалізація внутрішньої державної політики під час дії правового режиму надзвичайного стану. До переліку цих принципів віднесено принципи верховенства права, законності, стабільності, безперервності, відповідальності, а також підконтрольності суб'єктів, що відповідають за формування та реалізацію державної політики за досліджуваним напрямом.

11. Зазначено, що реалізація державно-правової та безпекової політики в умовах надзвичайного стану є комплексним, багаторівневим процесом, що поєднує нормативно-правове регулювання, інституційну координацію та практичні механізми реагування на можливі та реальні загрози. Сучасний стан її реалізації в Україні засвідчує суттєве посилення спроможності держави оперативно реагувати на кризові явища, забезпечувати публічну безпеку, підтримувати функціонування органів влади та критичної інфраструктури. Водночас практична реалізація досліджуваних напрямів державної політики ускладнюється такими проблемними аспектами: по-перше, недостатньою узгодженістю повноважень між органами державної влади різних рівнів; по-друге, перевантаженість суб'єктів сектору безпеки й оборони, яка поєднується з обмеженістю їх ресурсного забезпечення; по-третє, відсутність балансу між необхідністю оперативного реагування та дотриманням прав і свобод людини, що в умовах надзвичайного стану зазнають певних конституційно визначених обмежень.

12. Аргументовано положення про те, що специфіка реалізації економічної політики в умовах надзвичайного стану полягає в запровадженні спеціальних режимів господарської діяльності, можливості тимчасового обмеження майнових прав, державному регулюванні цін, перерозподілі бюджетних ресурсів та підтримці критично важливих галузей. Пріоритетним стає забезпечення безперервності функціонування об'єктів критичної інфраструктури, фінансової стабільності та соціальної підтримки населення. Своєю чергою екологічно-техногенна політика в таких умовах набуває превентивно-реагувального характеру, зокрема посилюється контроль за потенційно небезпечними виробництвами, впроваджуються додаткові заходи моніторингу стану довкілля, активізуються механізми цивільного захисту та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Особливого значення набуває координація між органами державної влади, місцевого самоврядування та спеціалізованими службами. Водночас ефективність реалізації зазначених напрямів політики стримується через наявність низки проблем. Серед них: обмеженість фінансових і матеріальних ресурсів, інституційна перевантаженість органів влади, недосконалість механізмів міжвідомчої координації, бюрократичні процедури, а також ризики надмірного адміністративного втручання в економічну діяльність.

Додатковим викликом є необхідність поєднання оперативності управлінських рішень з дотриманням принципів законності, пропорційності та прозорості.

13. Констатовано, що реалізація соціально-гуманітарної та ветеранської політики в умовах правового режиму надзвичайного стану набуває якісно нових характеристик, зумовлених поєднанням безпекових викликів, ресурсних обмежень і необхідності збереження базових соціальних гарантій. Надзвичайний стан трансформує механізми публічного управління, посилює централізацію рішень і прискорює адміністративні процедури, однак не скасовує зобов'язань держави щодо забезпечення соціальних прав людини. На підставі аналізу правозастосовної практики аргументовано, що ветеранська політика в сучасних умовах функціонує як спеціалізований і стратегічно значущий сегмент соціально-гуманітарної політики, орієнтований на відновлення людського капіталу, реінтеграцію та забезпечення гідного соціального статусу осіб, які брали участь у захисті держави. Її інституційне виокремлення обумовлене масштабністю викликів, міжсекторальним характером завдань і необхідністю довгострокових програм підтримки. Причому ефективність реалізації відповідних політик значною мірою залежить від фінансової стійкості держави, належної міжвідомчої координації та взаємодії з міжнародними партнерами, зокрема Європейським Союзом. Інтернаціоналізація соціально-гуманітарної сфери зумовлює підвищення стандартів прозорості, підзвітності та гармонізації із європейськими підходами до соціального захисту й реінтеграції ветеранів.

14. Принципи реалізації зовнішньої державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану визначено як систему закріплених у нормах національного законодавства та міжнародно-правових актів, фундаментальних, керівних ідей, що визначають засади формування та здійснення Україною зовнішньополітичної діяльності під час дії на її території досліджуваного правового режиму. До переліку відповідних принципів зараховано такі: 1) принцип незмінності (безперервності) та повноти державного суверенітету України у зовнішніх відносинах; 2) принцип сприяння глобальному миру в процесі реалізації зовнішньої політики; 3) принцип незворотності міжнародних зобов'язань; 4) принцип пріоритету національних інтересів; 5) принцип процедурності реалізації зовнішньої політики.

15. Доведено, що забезпечення державного суверенітету, національних інтересів та безпеки в зовнішній політиці України в умовах дії надзвичайного стану означає здійснення таких зовнішньополітичних заходів та операцій, які формуватимуть умови захисту нашої країни під час гострої внутрішньої нестабільності від будь-яких негативних факторів об'єктивної дійсності та активних дій інших держав, що порушуватимуть свободу волі і самовизначення нації, перешкоджатимуть роботі національних демократичних інститутів народовладдя, посягатимуть на територіальну цілісність країни та/або нестимуть реальні загрози життю та здоров'ю населення.

16. Констатовано, що повномасштабна агресія російської федерації стала каталізатором геополітичної консолідації України із західними інституціями, передусім із ЄС та НАТО. Європейська інтеграція набула безпрецедентної динаміки після надання Україні статусу держави-кандидата у 2022 році та

відкриття переговорного процесу щодо членства в ньому. В умовах надзвичайного стану відбулося прискорене ухвалення законодавчих актів, спрямованих на імплементацію *acquis communautaire*, реформування судової системи, посилення антикорупційної інфраструктури та гармонізацію секторальних політик із правом ЄС. Водночас концентрація владних повноважень у виконавчій гілці, обмеження окремих прав і свобод, а також функціонування державних інституцій у режимі кризового управління створюють ризики для повноцінного дотримання принципів верховенства права, які є фундаментальними для Європейського Союзу. Таким чином, інтеграція здійснюється у форматі своєрідної «екстраординарної адаптації», коли стратегічні реформи реалізуються паралельно із веденням війни та мобілізацією ресурсів. Що ж стосується євроатлантичної інтеграції, то вона характеризується ще більш вираженою інтенсифікацією співпраці. Україна де-факто інтегрується до безпекового простору НАТО через масштабну військово-технічну допомогу, стандартизацію озброєння, оперативну сумісність та участь у спільних навчаннях і координаційних механізмах. Війна «сприяла» оперативності рішень у сфері оборони, пришвидшенню реформ сектору безпеки й оборони, а також переорієнтації військово-промислового комплексу на стандарти Альянсу.

17. Обґрунтовано, що реалізація зовнішньоекономічної політики в умовах дії надзвичайного стану передбачає застосування різноманітних заходів, засобів та методів державного регулювання і впливу з метою захисту прав, свобод, законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, реагування на протиправний зовнішньоекономічний тиск з боку інших держав та випадки недобросовісної конкуренції, пошук і реалізацію нових векторів економічного співробітництва й партнерства, а також залучення фінансових ресурсів інших держав та міжнародних організацій до вдосконалення функціонування державного апарату, подолання негативних наслідків надзвичайних ситуацій. Реалізація зовнішньоекономічної політики України в умовах дії надзвичайного стану супроводжується комплексом системних ускладнень, зумовлених різними чинниками. Передусім ідеться про обмеження економічної спроможності держави, що виявляється в скороченні виробничого потенціалу, руйнуванні або пошкодженні інфраструктури, порушенні логістичних маршрутів та дестабілізації експортно-імпортних зв'язків.

18. Виокремлено такі моменти позитивного зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану: по-перше, механізми функціонування надзвичайного стану не існують поза конституційною системою, адже вони структурно вбудовані в неї через Конституцію, акти Конгресу та прецедентну практику Верховного суду (досвід США); по-друге, на законодавчому рівні надзвичайні повноваження різних органів державної влади максимально деталізовано, що дозволяє оптимізувати процеси управління та попередити дублювання повноважень (США, Канада); по-третє, парламентський і судовий контроль у низці держав не залежить від політичної волі більшості, а в умовах надзвичайного стану такі механізми запускаються автоматично (строки перегляду, обов'язкові звіти, спеціальні комітети); по-четверте, надзвичайний режим не означає

«конституційної паузи», що критично важливо для повернення до нормального функціонування держави, зокрема в повоєнний період; по-п'яте, будь-які обмеження прав, свобод та інтересів людини повинні відповідати принципам необхідності, розумності та пропорційності; по-шосте, наявність чіткої процедурної визначеності, наприклад, Конституція Польщі встановлює вичерпний перелік видів особливих режимів, їхні підстави, строки та порядок запровадження, що своєю чергою запобігає дискреції влади.

19. Доведено, що наявний на сьогодні механізм формування та реалізації державної політики за наявності надзвичайних обставин, зокрема в умовах запровадження режиму надзвичайного стану, має низку проблемних аспектів, які негативним чином позначають і на якості системи цивільного захисту України, і на ефективності здійснення державної політики в інших сферах суспільного життя. До зазначених ключових проблем зараховано такі: 1) специфіка сутнісного змісту та характеру ситуацій й обставин, унаслідок яких запроваджується правовий режим надзвичайного стану; 2) недоліки в чинному законодавстві (запровадження правового режиму надзвичайного стану є відповідальним і доволі серйозним за своїми наслідками рішенням, яке супроводжується застосуванням певних обмежень і заборон для населення, а отже, вкрай важливо, щоб цей режим чітко й детально, був регламентований нормами чинного законодавства); 3) відсутність належного механізму взаємодії та координації органів публічної влади між собою та з інститутами громадянського суспільства; 4) прогалини в професійній підготовці кадрів; 5) поверхневий і несистемний контроль. Без вирішення цих проблемних питань досить складно забезпечити необхідний рівень законності й ефективності, стабільності та гнучкості зазначеної політики в умовах дії зазначеного вище правового режиму.

20. Основними тенденціями реформування адміністративного законодавства у сфері реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану визнано такі: по-перше, орієнтація законодавства на забезпечення системної стійкості механізму публічного управління, тобто створення нормативної моделі, здатної функціонувати в умовах кризових трансформацій без втрати керованості та правової визначеності; по-друге, досягнення балансу між ефективністю владного реагування та дотриманням принципу верховенства права, що передбачає чітке визначення меж повноважень, процедурних гарантій і пропорційності адміністративного втручання; по-третє, адміністративне законодавство повинно розвиватися в напрямі інституційної узгодженості й інтегрованості, забезпечуючи чіткий розподіл компетенції, належну координацію діяльності суб'єктів публічної адміністрації та уникнення дублювання повноважень у період надзвичайного стану; по-четверте, підвищення адаптивності правового регулювання, тобто на формування таких юридичних конструкцій, які дозволяють оперативно коригувати управлінські механізми відповідно до змін суспільної ситуації без порушення стабільності правопорядку; по-п'яте, забезпечення узгодженості національного адміністративного законодавства з міжнародними стандартами та зобов'язаннями держави, що сприяє збереженню її правосуб'єктності та

передбачуваності в зовнішніх відносинах навіть в умовах дії особливого правового режиму.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

Статті в періодичних наукових фахових виданнях України:

1. Yarmol L., Dolynska M., Stetsyuk N., Andrusiak I., **Muraviova I.** Legal security of environmental safety under the conditions of marital state in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2022. № 5. P. 110–115. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2022-5/110> (**Scopus**).
2. Муравйова І.А. Стан дослідження проблем формування та реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 874–876.
3. Муравйова І.А. До проблеми визначення системи суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 627–630.
4. Муравйова І.А. Система нормативно-правових засад реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 847–849.
5. Муравйова І.А. Повноваження органів державної влади щодо реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 615–621.
6. Муравйова І.А. Поняття надзвичайного стану як особливого правового режиму. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 770–775.
7. Муравйова І.А. Принципи реалізації внутрішньої державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану. *Держава та регіони. Серія Право*. 2024 № 3(85). С. 313–318.
8. Muraviova I. Purpose and Conditions for the Introduction of a State of Emergency. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6. P. 108–112.
9. **Муравйова І.А.**, Ювсечко Я. В., Морська Н. Л. Принципи правової держави у глобалізованому світі: важливість та шляхи впровадження. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 11 (39). С. 712–725.
10. Муравйова І.А. Правові форми участі громадськості в реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану. *Правові новели*. 2024. № 23. С. 589–595.
11. **Муравйова І.А.**, Шведенко П.Ю., Дубович О.В. Правова держава як гарант прав людини: виклики сьогодення і перспективи розвитку. *Наукові перспективи*. 2025. № 1 (55). С. 1517–1528.
12. Муравйова І.А. Реалізація державно-правової та безпекової політики в умовах надзвичайного стану. *Правова позиція*. 2025. № 1(46). С. 115–119.
13. Муравйова І.А. До характеристики механізму взаємодії суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 815–820.

14. Муравйова І.А. Особливості реалізації соціально-гуманітарної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану. *Правова позиція*. 2025. №4 (49). С. 180–183.

15. Муравйова І.А. Реалізація економічної та екологічно-техногенної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану. *Право і суспільство*. 2025. № 5. Т. 2. С. 632–638.

16. Муравйова І.А. Принципи реалізації зовнішньої державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 702–707.

17. Муравйова І.А. До проблеми визначення поняття «державна політика в умовах дії надзвичайного стану». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 6. С. 113–117.

18. Муравйова І.А. Досвід США та Канади щодо формування та реалізації державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 10. С. 535–538.

19. Муравйова І.А. Реалізація ветеранської політики в умовах правового режиму надзвичайного стану. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 250–256.

20. Муравйова І.А. До проблеми визначення чинників, які впливають на реалізацію державної політики умовах правового режиму надзвичайного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 2. С. 216–218.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

21. Hnatyshena I., Petrenko O., Bezhenar I., Yemelyanova Y., **Muraviova I.** Methods of Using Educational Video Materials in Teaching Foreign Languages in the Conditions of Distance Learning. *World Journal of English Language*. 2023. Vol. 13. No. 4. P. 29–36. doi:10.5430/wjel.v13n4p29 (**Scopus**).

22. Zarosylo V., Karelova H., Kaplya O., Denisova I., **Muravyova I.** Legal Measures in Ukraine to Restrain the Spread of the Coronavirus Disease. *Bratislava Law Review*. 2023. № 7(1). P. 101–112. DOI: <https://doi.org/10.46282/blr.2023.7.1.349>. (**Scopus**).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

23. Муравйова І.А. Поняття та особливості системи суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ 14–15 листоп. 2021 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 134–136.

24. Муравйова І.А. До проблеми класифікації видів надзвичайного стану. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21–22 лют. 2022 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

25. Муравйова І.А. Поняття взаємодії суб'єктів реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 15–16 лют. 2023 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 117–120.

26. Муравйова І.А. Гарантії участі громадськості в реалізації державної політики в умовах дії надзвичайного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

27. Муравйова І.А. Культурні чинники, що впливають на реалізацію державної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 16–17 квіт. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 136–139.

28. Муравйова І.А. Місце міжнародних документів в системі правових засад реалізації державної політики в умовах дії правового режиму надзвичайного стану. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 4–5 черв. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 98–100.

29. Муравйова І.А. Вплив економічних чинників на реалізацію державної політики умовах правового режиму надзвичайного стану. *Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення*: матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 4–5 черв. 2025 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 140–143.